

Trojan, Przemysław / Kazubski, Stanisław L.

Skład Towarzystwa Naukowego Warszawskiego : (kadencja 1992-1994) : Wspomnienia pośmiertne : Bohdan Pisarski (1928-1992)

Rocznik Towarzystwa Naukowego Warszawskiego 56, 37-41

1993

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych oraz w kolekcji mazowieckich czasopism regionalnych mazowsze.hist.pl.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach
dozwolonego użytku.

wanie „Słownika Biologów Polskich”, obejmującego biogramy niezżyjących już polskich biologów, który ukazał się w 1987 r.

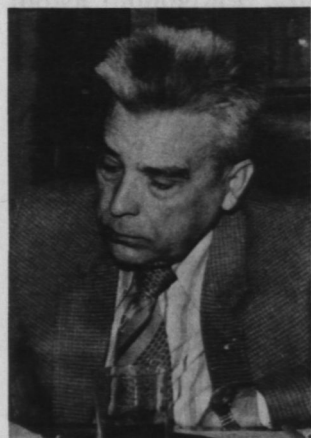
Nie sposób pominąć jeszcze jeszcze jednego niezwykle ważnego nurtu działalności profesora Stanisława Feliksiaka. Był on autorem kilkudziesięciu wydań podręczników biologii i zoologii dla szkół wszystkich poziomów, z których wiele było przełożonych na języki obce. Działalność tę rozpoczął w 1934 r. przygotowanym wraz z J. Kołodziejczykiem i J. Werne-
rową podręcznikiem „Poznajmy Przyrodę” dla klasy VI szkoły powszechnej i kontynuował do ostatnich lat swego czynnego życia. Sprawilo to, że każdy wykształcony człowiek w Polsce, w ciągu bez mała czterdziestu lat, w zakresie edukacji przyrodniczej jest w jakimś stopniu uczniem profesora Stanisława Feliksiaka, którego wpływ na przyrodniczą edukację społeczeństwa jest nie do ogarnięcia.

Profesor Stanisław Feliksiak został wybrany na członka korespondenta Towarzystwa Naukowego Warszawskiego w 1949 r., członkiem zwyczajnym został w 1981 r. Był wśród tych, którzy w 1980 r. reaktywowali działalność Towarzystwa, którego członkostwo cenił sobie bardzo wysoko.

Zmarł 30 czerwca 1992 r. w Warszawie; został pochowany w grobach rodziny Rożnowskich, na cmentarzu w Tłuszczu, w pobliżu Janówka, rodzinnej posiadłości żony Janiny z Rożnowskich Feliksiakowej. Należy tu dodać, że w Janówku i jego okolicy Profesor Stanisław Feliksiak często prowadził obserwacje przyrodnicze i zbierał materiały do swoich prac naukowych.

Stanisław L. Kazubski

BOHDAN PISARSKI (1928–1992)

Bohdan Pisarski urodził się 8 listopada 1928 r. w Warszawie. Tu w 1947 r. ukończył Liceum i Gimnazjum im. T. Rejtana. W tym samym roku podjął studia na Wydziale Matematyczno-Przyrodniczym Uniwersytetu Warszawskiego. Specjalizował się w zoologii, skupiając swe zainteresowania na mrówkach. W 1952 r. uzyskał dyplom magistra filozofii z zakresu zoologii.

Pracę zawodową rozpoczął 1 stycznia 1949 r. jeszcze w czasie studiów, na stanowisku asystenta w Państwowym Muzeum Zoologicznym. W roku 1956 został starszym asystentem. W roku 1964

przed Radą Naukową Instytutu Zoologii PAN obronił rozprawę doktorską pt. „Fauna mrówek (*Hymenoptera, Formicidae*) Afganistanu”. W roku następnym został powołany na stanowisko adiunkta.

W latach 1955 - 1972 był kierownikiem Pracowni Hymenopterologicznej. Zorganizował Zespół Badawczy Fauny Karpat, który w latach 1967 - 1971 realizował badania faunistyczne, głównie w Bieszczadach, oraz badania nad społeczeństwami *Formica exsecta* Nyl. W 1974 r. przedstawił i obronił na Wydziale Biologii Uniwersytetu Warszawskiego rozprawę habilitacyjną pt. „Struktura społeczna *Formica (C.) exsecta* Nyl., i jej wpływ na morfologię, ekologię i etologię gatunku”. W roku 1975 został powołany na stanowisko docenta w Instytucie Zoologii PAN. W latach 1975 - 1981 był sekretarzem Rady Naukowej Instytutu Zoologii PAN. W latach 1976 - 1980 był kierownikiem Zakładu Zoocenologii, a w latach 1982 - 1992 dyrektorem Instytutu Zoologii PAN. Tytuł profesora nadzwyczajnego uzyskał w 1983 r.

W pierwszym okresie swej działalności naukowej Bohdan Pisarski zajmował się faunistyką i systematyką mrówek. Początkowo badania jego dotyczyły myrmekofauny Polski, wkrótce jednak rozszerzył zakres swych zainteresowań na mrówki wschodnich obszarów Palearktyki, Bliskiego Wschodu, Azji Środkowej, a następnie Orientu. Ten kierunek badań, choć w mniejszym zakresie, uprawiał do końca swej działalności naukowej. Szczególnie interesujące były próby poszerzenia interpretacji powiązań systematycznych u mrówek przez wprowadzenie, dzięki współpracy z Instytutem Genetyki Uniwersytetu w Helsinkach i Zakładem Endokrynologii Porównawczej Uniwersytetu w Athens (Georgia, USA), danych o izoenzymach i feromonach. Stosował także metody ilościowe, uwzględniał fitosocjologiczne zróżnicowanie obszaru badań, jego warunki glebowe i geologiczne, oraz przekształcenia środowiska pod wpływem działalności człowieka.

Badania systematyczno-faunistyczne Bohdana Pisarskiego poszerzyły znacznie znajomość myrmekofauny krajowej, podsumowaną w opracowanym przez niego tomie XXVI, 1 Katalogu Fauny Polski. Pozwoliły także na wypełnienie wielu luk w znajomości rozmieszczenia mrówek Palearktyki, zwłaszcza Mongolii i Afganistanu. Jego prace przyniosły opisy 29 nowych dla nauki gatunków i podgatunków z obszaru palearktycznej Azji.

W 1969 r. Bohdan Pisarski rozpoczął badania nad organizacją społeczeństw mrówek oraz nad formowaniem się zespołów konkurencyjnych u tych owadów. Stwierdził, że poszczególne struktury społeczne stanowią kolejne etapy w socjogenezie mrówek. Zmiany struktury społecznej są korelowane ze zmianami w budowie mrówek, oraz w ich zachowaniu

się względem osobników własnego gatunku, pochodzących z obcych kolonii. Polikaliczne społeczeństwa mrówek są bardziej trwale niż monokaliczne oraz wywierają silniejszy nacisk biotyczny na środowisko. Badania te wyjaśniły proces powstawania i rozwoju kolonii polikalicznych u mrówek oraz zakładanie mrowisk filialnych przez grupy robotnic. W trakcie tych badań przeprowadzono szczegółowe badania nad terytorializmem *Formica exsecta* Nyl., uważanym przez Bohdana Pisarskiego za gatunek wzorcowy do badań nad rozwojem organizacji socjalnej u mrówek. Stwierdził on przy tym, że silnie wyrażony terytorializm odpowiada wyższej pozycji w hierarchii biologicznej mrówek o rozwiniętej organizacji socjalnej, w porównaniu do gatunków, które terytorializmu nie wykazują.

Prace te zostały wysoko ocenione, rzucają bowiem nowe światło na rozwój społeczeństw owadów oraz jego skutki biologiczne. Cykl jego prac poświęconych organizacji polikalicznych kolonii mrówek został uznany przez Międzynarodową Unię Badania Owadów Społecznych w 1978 r. za jedno z najważniejszych osiągnięć myrmekologii ostatnich lat. W związku z tym Bohdanowi Pisarskiemu powierzono przygotowanie referatów otwierających sesje na VII Międzynarodowym Kongresie Międzynarodowej Unii Badania Owadów Socjalnych w Londynie (1973) oraz na XVI Międzynarodowym Kongresie Entomologicznym w Kyoto (1980).

W 1974 r. pojawił się w działalności Bohdana Pisarskiego nowy nurt badawczy – ekologia miasta. Tematyce tej poświęcił wiele prac, w znacznej mierze zespołowych, powstających w obrębie szkoły, która tworzyła się wokół Jego osoby. Za wybitne osiągnięcia tego nurtu badawczego należy uznać: syntetyczne opracowanie pochodzenia fauny terenów zurbanizowanych, krytyczną analizę problemu synantropizacji fauny oraz omówienie formowania się układów homeostatycznych w obrębie zespołów fauny miasta. Zagadnieniom tym poświęcono następujące opracowania: trzytomową monografię „Species composition and origin fauna of Warsaw” (1981 - 1982) oraz dwutomową „Structure of the fauna of Warsaw; effects of the urban pressure on animal communities” (1986 - 1987). Dzieła te powstały przy znacznym udziale edytorskim i autorskim Bohdana Pisarskiego. Do chwili obecnej są to w skali światowej najszerze, najdokładniejsze opracowania problematyki fauny obszarów zurbanizowanych.

Obok omówionych trzech głównych nurtów Jego działalności badawczej, podejmował On tematy poświęcone produktywności biologicznej mrówek, metodyce ich badań oraz zagadnienia ochrony gatunkowej zwierząt. We wszystkich tych opracowaniach pozostawił wyraźne ślady swej niepowtarzalnej osobowości.

W naukowej działalności Bohdana Pisarskiego znaczną rolę odgrywały badania prowadzone poza granicami kraju. W latach 1956 - 1960 prowadził badania systematyczne i faunistyczne na Węgrzech, w Rumunii, Bułgarii i krajach kaukaskich. Między rokiem 1959 a 1970 odbywał kilka ekspedycji do krajów Dalekiego Wschodu, gdzie zbierał materiały na wyspach Indonezji, w Wietnamie, Korei i Mongolii. Szczególne miejsce w Jego wyprawach zagranicznych zajmowała Finlandia, w której od 1978 r. niemal corocznie prowadził badania terenowe w Stacji Zoologicznej w Tvärminne oraz w Laboratorium Uniwersytetu w Helsinkach. Tu powstały prace poświęcone kolonizacji wysp przez mrówki, gradientom geograficznym w ich rozmieszczeniu oraz prace poświęcone genetyce mrówek. W ramach badań nad systematyką mrówek odbył staże w muzeach zagranicznych w Budapeszcie, Leningradzie, Moskwie i Berlinie.

Bohdan Pisarski był aktywnym uczestnikiem życia naukowego. Brał udział w zjazdach i kongresach zagranicznych. Do ważniejszych z nich należy uczestnictwo w dwóch kongresach etnomologicznych (Moskwa, 1968 i Kyoto, 1980). Na tym ostatnim otwierał sesję swym referatem poświęconym organizacji społeczeństw owadów społecznych. Był członkiem grupy roboczej Międzynarodowego Programu Biologicznego (IBP) zajmującej się badaniem produktywności owadów społecznych i ich rolę w ekosystemach. Brał udział w opracowaniu podręcznika „Production ecology of ants and termites”. Uczestniczył w trzech Kongresach „International Union for the Study of Social Insects” (Londyn, 1973; Dijon, 1975; Paris, 1980).

Był współorganizatorem międzynarodowych spotkań, jakie odbywały się w Polsce. W roku 1970 przygotował spotkanie IBP Working Group on Social Insects w Warszawie. W roku 1976 sympozjum IUSI poświęcone „Social Insects in the Anthropogenic Environments”, które odbyło się w Warszawie i Jabłonie. W dwa lata później odbyło się kolejne spotkanie poświęcone homeostazie ekosystemów lądowych, którego współorganizatorem był Bohdan Pisarski. Z okazji 60-lecia Instytutu Zoologii PAN (1979) zorganizował sympozjum „Animals in Urban Environments”, które również odbywało się w Warszawie i Jabłonie. Cykl spotkań poświęconych sytuacji fauny w miastach kończy współorganizowane przez niego sympozjum w Białowieży w 1980 r. „General problems of synanthropization”. Wyniki tych spotkań były z reguły publikowane albo jako osobne pozycje książkowe, albo jako tomy „Memorabilia Zoologica”.

Bohdan Pisarski brał czynny udział w organizacji życia naukowego w Polsce. Wchodził w skład zespołów koordynacyjnych problemów węzłowych. W latach 1976 - 1980 kierował tematem „Wpływ presji osadniczej

na faunę”. Od roku 1981 kierował grupą tematyczną „Struktura fauny Polski”, a w latach 1982 - 1990 problemem „Struktura i geneza fauny Polski na tle faun innych obszarów”. Był członkiem Komitetu Ekologii PAN, w którym przewodniczył Komisji Ekologii Miasta, oraz członkiem Komitetu Ochrony Przyrody PAN. Od 1956 r. był członkiem Polskiego Towarzystwa Zoologicznego i Polskiego Towarzystwa Entomologicznego. W PTZool. pełnił funkcje sekretarza oddziału, a następnie Zarządu Głównego; w PTEnt. od 1971 r. przewodniczył Sekcji Owadów Społecznych. W okresie tym zorganizował 10 sympozjów krajowych.

Prof. dr Bohdan Pisarski prowadził szeroką działalność edytorską. Był członkiem Komitetu Redakcyjnego *Annales Zoologici* i *Fragmenta Faunistica* (1975 - 1977) i zastępcą Redaktora Naczelnego „Kluczy do oznaczania owadów Polski” (1975 - 1980). Przewodniczył Radzie Redakcyjnej „*Memorabilia Zoologica*” (1978 - 1992), a w latach 1982 - 1992 był redaktorem naczelnym tego wydawnictwa. Był inicjatorem licznych monotematycznych opracowań zbiorowych, które następnie redagował. Ukazały się one w wymienionych wydawnictwach seryjnych; wśród nich były opracowania poświęcone faunie miast, które zostały wydane jako osobne książki.

Działalność dydaktyczno-wychowawcza Bohdana Pisarskiego była bardzo bogata. Przez wiele lat współpracował z Instytutem Zoologii Uniwersytetu Warszawskiego, gdzie kierował 11 pracami magisterskimi. W Instytucie Zoologii PAN był promotorem czterech rozpraw doktorskich, jednak grono jego uczniów obejmuje znacznie większy krąg osób, których praca badawcza znajdowała się pod wpływem rozwijanych przez Niego koncepcji.

Jego działalność była wielokrotnie wyróżniana nagrodami i dyplomami. W roku 1978 został odznaczony medalem 35-lecia PAN, a rok później Złotym Krzyżem Zasługi. Jego działalność naukowa została także wysoko oceniona w środowisku naukowym Stolicy. W roku 1983 został powołany na członka korespondenta, a w roku 1986 członka zwyczajnego Towarzystwa Naukowego Warszawskiego.

Prof. dr hab. Bohdan Pisarski zmarł nagle 18 sierpnia 1992 r., w wyniku poważnego uszkodzenia aorty, w trakcie badań nad koloniami mrówek, zasiedlającymi skaliste wysepki położone w pobliżu Stacji Hydrobiologicznej Tvärminne u wybrzeży Finlandii. Został pochowany na Cmentarzu Ewangelickim w Warszawie, przy ulicy Młynarskiej, w grobie rodzinnym.

*Stanisław L. Kazubski
Przemysław Trojan*